

Tóth Krisztián

Puritán örökség

Mit tanulhatunk a puritánoktól?

Meglehetősen sokat! Ha mégis megpróbáljuk példájuk lényegét megfogni, „a válasz egyetlen szóval így hangzik: érettséget”¹. A 16. és 17. században élt protestáns elődeink² Isten szerinti gondolkodása, a

Szentíráshoz, imádsághoz és egyéb kegyelmi eszközökhöz való ragaszkodása és életkörülményeikben való helytállásuk is lelki óriásokká edzették őket. Ebbe szeretnénk kicsit betekinteni, dióhéjban felvázolni néhány tanulságot a folytatásban, három fő területet érintve: teológia, történelem, lelkiség.

1. PACKER 2000, 20. o.

2. Szerzők, mint például: John Owen, Richard Baxter, Matthew Henry, Thomas és John Goodwin, George Swinnock, Thomas Fuller, Thomas Brooks, Stephen Charnock, Thomas Adams, David Clarkson, Myles Coverdale, Thomas Cranmer, Daniel és John Rogers, Thomas Hooker, Robert Bolton, Thomas Cleaver,

John Flavel, William Perkins, John Preston, Solomon Stoddard és nem utolsó sorban két „megkésétt” puritán, Jonathan Edwards (1703-1758) és George Whitfield (1714-1770).

„Félreértés ne essék: a régi ösvény nem szükségszerűen jó ösvény, de mint látni fogjuk jelen írás kapcsán a puritánok gondolkodásmódja és életgyakorlata sok szempontból olyan „régí út” mely egyben jó, követendő irány is.”

Mindezt egy alapvetés és egy igeveres fényében tesszük. A Jeremiás 6:16 ezt üzeni nekünk mai keresztyéneknek is: „Így szól az Úr: Álljatok ki az utakra, és nézzetek szét, kérdezősködjetek az ősi ösvények után, melyik a jó út, és azon járjatok, akkor nyugalmat találtok lelketeknek! De ők ezt mondták: Nem megyünk!” – kiemelés tőlem. Megdöbbenő a felszólításra adott akkori tagadó válasz. Vajon a ma embere, Isten hívő népe elfogadja vagy elutasítja a régi ösvények felőli tudakozódásra való felhívást és azokon, vagyis a jó utakon való járást? Ez nem csak egy teoretikus kérdés, hanem meg kell, hogy szólítsa az olvasót is személyesen, és választ is kell, hogy adjunk rá, külön-külön magunkban! Elődeink már nem tudnak minket két karral megragadni, a szemünkbe nézni, felrázni és megszólítani, mégis írásaik, ránk maradt élettörténeteik örökségként hangosan beszélhetnek hozzánk, ha „meghalljuk” zajszennyezett életünk sodrásában. Kérdés, hogy észrevesszük-e ezeket és követjük, ami jó. Félreértés ne essék: a régi ösvény nem szükségszerűen jó ösvény, de mint látni fogjuk jelen írás kapcsán a puritánok gondolkodásmódja és életgyakorlata sok szempontból olyan „régí út” mely egyben jó, követendő irány is.

Az alapvetés pedig az, hogy a puritán hagyomány a mai korban számunkra elsősorban nem önmagában értékes, mint egy muzeális darab, amit kitesznek egy vitrinbe és nézegetnek az emberek, hanem jelen életvalóságunk megváltozott körülményeire, ha helyesen alkalmazzuk, gyümölcsöző, hitünk számára megteremtékenyítő lesz. Ahogy J. I. Packer helyesen megállapítja: „az emberi természet nem változik, az idők viszont annál inkább, és ezért az isteni igazságnak is az emberi életre való alkalmazása elvben ugyanaz marad, de ennek részletei koronként változnak. Megelégedni a puritánok majmolásával annyi, mint szellemileg kivonulni a huszadik századból, amelyben Isten rendelkezése szerint élnünk kell, s visszamenni a tizenhetedikbe, amelyet Isten nem számunkra jelölt ki. Ez éppoly Lélek-ellenes lenne, mint amilyen irreális is.”⁴ Ennyi bevezetés és kritikai észrevétel után térjünk rá írásunk

lényegére. Szeretném bemutatni röviden azt a történelmi kontextust, földrajzi környezetet melyekben a legfőbb puritán igehirdetők, teológusok, szerzők éltek és alkottak, ahogy az utókor is láthatja, Isten dicsőségére és a keresztyénség javára. A reformációt követően né-

vizsgálva, fontos észrevennünk a követendő példákat és a helyesbítésre szoruló területeket is. Alázatra vall, hogy a puritánok – ahogy saját idejükben is tették – napjainkban minket is „figyelmeztetnének rá, hogy ők csupán szolgálói s magyarázói az Isten írott Igéjének, és arra szólítanak fel, hogy írásaikat az Ige megértésében csupán segítő és kalauzoló eszköznek tekintsük... hangsúlyoznák, hogy mivel minden ember tévedhet, köztük ők maguk is, tanításukat szigorú ellenőrzésnek kell alávetni, mégpedig amaz Ige mércéjéhez kell mérni, amelyet ők maguk is magyarázni igyekeztek.” (Packer 2000, 311. o.)

3. Természetesen ma már a 21. században élve még nagyobbak tűnhet a kontraszt.

4. Packer 2000, 311. o.

5. Kiegyensúlyozott módon elődeink munkásságát

„Számukra az istentisztelet alapvetően doxológia, vagyis Isten előtti hódolat és tisztelet megnyilvánulása. Ezen alkalmak központi része az igehirdetés, mely klasszikusan három részből áll: tanítás (tétel), okvetés (bizonyítás) és használat (alkalmazás).”

hány évtizeddel később az angliai később új-angliai, vagyis tengeren túli területeken megjelenő 16. majd 17. századi protestáns megújulási mozgalom a *puritanizmus*. Az Atlanti-óceán mindkét oldalán olyan közösségek alakultak melyek próbálták megélni, életszabállyá tenni Jézus Krisztus örömhírét a mindennapjaikban, lelkiismeretük és tapasztalataik szintjén is, gyakorlati módon, családjukban is megélve, embertársaikkal való kapcsolataikban és gyülekezeti rendszerükben, vagyis életük egészére kiterjedően: holisztikus módon. Hasonló megújulási mozgalom volt körülbelül egy évszázaddal később (17.

és 18. században) a kontinentális, főleg németországi területeken az akkori evangélikus egyházban kibontakozó *pietizmus*⁶. Míg e későbbi európai mozgalom elindítójaként Philipp Jacob Spener teológusra szoktak főleg gondolni, a korábbi puritán időszak több fontosabb szerzőt, teológust, lelképásztort – hogy csak a legnagyobbakat említsük: John Owen, Richard Baxter, John Bunyan és egy „késői” puritán, Jonathan Edwards – is fémjelez. Nézzük meg most közelebbről a puritán kegyesség főbb jellemzőit.

Számukra a Biblia⁷ központi vezérfonal, melyből kibontakozik az evangélium üzenete. Ezt hirdették és hittek abban, hogy általa Isten megment sokakat. Isten szuverenitását Jonathan Edwards a következőképpen magyarázta: „Isten abszolút joga ahhoz, hogy tetszése szerint rendelkezék minden teremtménnyel”. A mindenhatóság számukra tényleg azt is jelentette, amit ez a fogalom szó szerint magában foglal. A puritánok Istene nagy Isten volt. Tanításaik mélyek és dogmatika-

ilag is tartalmaztak voltak. Ezek sok mai, teológiailag egyszerűbb igényű – és valljuk be, olykor felszínebb – igehallgató számára nehezen emészthetőnek tűnének. Az istentisztelet külső formái tekintetében voltak eltérő álláspontok a puritánok között, ugyanakkor az istentisztelet belső valósága terén mondhatjuk, hogy teljes egyetértés volt közöttük. Számukra az istentisztelet alapvetően doxológia, vagyis Isten előtti hódolat és tisztelet megnyilvánulása. Ezen alkalmak központi része az igehirdetés, mely klasszikusan három részből állt: tanítás (tétel), okvetés (bizonyítás) és használat (alkalmazás) (PACKER:414). Összességében azt tanították, hogy a keresztyén istentiszteleti alkalom ne önmagáért való cél legyen, hanem az Istennel való közösség ápolásának eszköze⁸. Lehet, hogy mai szempontból a puritán istentiszteleti gyakorlat kissé merevnek és intellektuálisnak hat, felmerül ugyanis a kérdés: hol maradnak az érzelmek. Kétségtelen, hogy sok szerző kevesebb spontaneitást „engedélyezett”, és több kötött liturgiai elem volt található egy vasárnapi alkalom felépítésében, ugyanakkor a Szentlélek munkájára nyitottak voltak és várták! Nem voltak ellenére a józan spiritualitásnak, lelkiségüket jellemezte, áthatotta a Szentlélek ajándékainak jelenléte, megnyilvánulásai.

6. Kapcsolódó területnek érzem a pietizmust, amit majd egy másik cikkben tervezek a későbbiekben bemutatni.

7. A puritánok „*biblicizmusuk folytán, mely a bibliafordító William Tyndale-re ment vissza, Tyndale-el együtt a hit általi megigazulást vallották...*” (Packer 2000, 435. o.)

8. Charnock 2010, 307. o.

„Lehet, hogy kevésbé látványos »sikereket« értek el rövid távon, mint a »modern« módszerek, mégis hosszú távon vizsgálva a kérdést, a hitben megmaradók aránya őket látszik igazolni.”

Az evangelizáció – bár e szót nem igazán használták a 20. század előtt – „rég”i formáját művelték a puritánok. Packer szerint a protestáns keresztyénség az örömhír továbbadásának két eltérő fajtáját alakította ki, melyeket „puritánnak” és „modernnek” nevez (PACKER:385). Ez utóbbi közel 200 éves múltra tekint vissza, és elsőként a Charles Finney nevéhez kötődő kampányszerű, szokásos vasárnapi alkalmaktól különböző összejöveteleket (meeting, revival) foglal magában. Míg ezek jellemzője általában vendég prédikátor meghívott szolgálata általi „tagtoborzás”, erkölcsi és érzelmi meggyőzés, személyes „döntés” kinyilvánításának kiváltása, a puritánok évszázadokon keresztül hitéletük természetes és szerves részének tekintették az evangélium látható megélését és tapasztaltak is az örömhírről szóló bizonygatótelemek nyomán – olykor lassú folyamatban végbemenő – igazi életváltozásokat. Lehet, hogy kevésbé látványos „sikereket” értek el rövid távon, mint a „modern” módszerek, mégis hosszú távon vizsgálva a kérdést, a hitben megmaradók aránya őket látszik igazolni. Kitartásukat meggyőződéseik táplálták, nevezetesen: hitték, hogy a bűnös ember megtérését – emberi eszközökkel is ugyan, de – döntő módon az isteni kegyelem munkálja; a Szentlélek újjáteremtése folytán természetfeletti módon megváltoztatja az emberek szívét, akik „teljes szabadsággal térnek Őhöz...”⁹. A puritán hívők egyetértettek abban, hogy maga a megtérés általában nem látványos dolog, bár elismerték: néha lehet az is. Hogyan lehetne mégis „kibékíteni”, közös nevezőre hozni ezt a két eltérőnek tűnő missziós irányt? Az idős és bölcs Packer a következő módon próbálja kiegyensúlyozni ezt a nem kevés ellentmondással járó témát: „a modern evangelizáció ott arathat, ahol a puritán evangelizáció már elvetette a magot”¹⁰. Korunkban is igaz: nem spórolhatjuk meg a személyes kapcsolatokat.

A puritánok házasságról és a családi életéről való felfogása bizonyítja talán legnyilvánvalóbban, hogy „nem voltak sem prűdek, sem aszkéták. Éppúgy tudtak ne-

vetni, ahogyan tudtak szeretni.”¹¹ A középkori, európai, félreértelmezett aszketizmus vagy az angol, 19. századi, viktoriánus szigor tévesen hozható bárhogy is kapcsolatba a puritánok eredeti egészséges család- és házasság felfogásával. Nem voltak a természetes élet és az Isten szerinti örömök tagadói, hanem élet-igenlők voltak tanításukban és gyakorlati mindennapjaikban is. Hogy mennyire így volt ez, alátámasztják például Richard Baxter szavai a férj és feleség általános kötelességei kapcsán: „mindenestül szeresd párodát, és ... kerülj mindent, ami szerelmeteket kioltja. A hitvestársak lakozzanak együtt, és gyönyörködjenek egymásban...”¹². Rögtön felfigyelhetünk a szerelem kifejezésre, mely nem gyakran használt szó volt a 20. század előtt, házastársi relációkban. Mégis, pont ezért figyelemre méltó, hogy „a szerelemi házasság puritán kialakítása és igazolása... jelentős újításnak számít a keresztyén hagyományban”¹³. Még egy ide vágó megerősítés C. S. Lewis tollából: „az udvari szerelmet romantikus, monogám szerelemmé... mindenekelőtt a puritán költők alakították át”¹⁴. Az Úr napja, vagyis a vasárnap meghatározó fontossággal bírt a puritán családok életében. Ekkor – a hét többi napján is megjelenő – házi áhítatok mellett a családfő feladata volt a templomi prédikációkon hallottak megbeszélése, gyermekei és házastársa igei megértésének szeretetteljes figyelése, segítése, közös éneklés és együttes imádkozás otthoni gyakorlatának ébrentartása.

A protestáns munkaetika jellemezte a puritán hívőket is, tehát az az elgondolás mely szerint a hétköznapi életben folytatott szorgalmas munkavégzés dicsőséget hoz Isten nevére. Nem voltak tétlenek, nagyfokú önfegyelmével, alázattal, fogékony tanulásvágygal és kellő lelki erővel tették dolgukat. E négy jellemző – doxológia, alázat, fogékonyság, lelkierő – áthatotta, a munka világa mellett a fentebb bemutatott többi életterületüket is. Közösségi emberek¹⁵ voltak, Istennel és másokkal

9. Westminsteri Hitvallás X:i

10. Packer 2000, 396-397. o.: Továbbá szerinte: „a modern evangelizáció csak akkor igazolhatja magát, már ha egyáltalán igazolhatja, ha a puritán evangelizáció észszerű kiegészítéseként, nem pedig alternatívájaként lép föl.”

11. Morgan 1966, 64. o.

12. Baxter 1674, 234. o.

13. Richardson 1971, 69. o.

14. Lewis 1938, 75. o.

15. Egy érdekes lelkiismereti párhuzam figyelhető meg a puritánok és a középkori szerzetesek közt. Mindkét csoport a mélyebb és alaposabb istenkeresésüket szigo-

„A puritánok nagyszerűsége abban is rejlik, hogy sokan valódi tényezők voltak társadalmukban, tehát nem voltak »súlytalanok« saját korukban, mint talán számos »keresztény« napjainkban.”

imádságban és élıszóban intenzív kapcsolatot tartottak fent. Kötelességüknek – ez fontos kulcsszavuk! – tekintették a hűséges, végletekig menő harc felvállalását, önmagukkal (test), egyházon belüli tévelygésekkel, a világgal és az ördöggel szemben. Realisták voltak, a mellett, hogy helyesen és mélyen ismerték Istent, nem voltak naivak: tudták, mi lakik az emberben és azt is reálisan látták, hogy a keresztény ember földi élete szüntelen küzdelem. Mégis örömteli reménység járta át életük szövetét. Inkább a jövő emberei voltak, mint a *carpe diem*-től megrészegült kortársaik. Érthető is, hiszen jóval kevesebb világi hívságban, kényelemben és luxusban volt részük, mint a ma emberének, ráadásul gyakran üldöztetéseket kellett elszenvedniük, ami segített nekik közelebb érezni magukat a mennyhez. Tudták hova tartanak, és azt is, hogy itt a földön csak átutazók, vándorok. *A zarándok útja*¹⁶ olyan kötelező olvasmány ebből a korból, mely jól bemutatja a puritán ethos-t, és bizonyítja, hogy nem csak jól kell elindulni az életben, hanem jól is kell befejezni utunkat. Nos:

rú és fegyelmezett életmóddal próbálták elérni, azonban míg az utóbbi sivatagba vonult vagy kolostorba zárkózott, a puritánok, mint korábban a reformátorok is, hittek abban, hogy Istennek kedves, ha a hívő a mindennapjait családban, egyházban és a világban éli.

16. Bunyan híres, 1678-ban megjelent műve nem csak az angol irodalom, de talán nem túlzás azt állítani, hogy a világirodalom egyik legjelentősebb alkotása. Az izgalmas keresztény allegóriát több mint száz nyelvre lefordították, a Biblia után a legtöbbet kiadott könyvként tartják számon. A főhősben – „Keresztény” személyében – magára ismerhet a mindenkori hitben járó ember is.

ennek voltak mesterei a puritánok. Tudtak jól élni és hitben meghalni.

A puritánok nagyszerűsége abban is rejlik, hogy sokan valódi tényezők voltak társadalmukban¹⁷, tehát nem voltak „súlytalanok” saját korukban, mint talán számos „keresztény” napjainkban. Olykor joggal, máskor jogtalanul érte ebből fakadóan a puritánokat a nehézség vádja. A korábban említett pietista vagy jelen dolgozatban tárgyalt puritán mozgalmak elnevezéseit mindkét esetben használták gúnyos kontextusban, maguk a szavak csúfnevek¹⁸ is voltak, valljuk be olykor nem teljesen alaptalanul. Kétségtelen, hogy a mai fül számára szokatlanul tömény és hosszú – egy óra, vagy több is akár – a puritán igehirdetés, hasonlóan nem könnyen olvasható a puritán irodalom, mindazonáltal aki veszi a fáradságot és „átrághja” magát ezeken az évszázados „falakon”, valódi értékekre lelhet. John Owent olvasni például tényleg nem egyszerű, nagy odafigyelést igényel, de aki türelmes és le tudja hántani magában a számára zavaró, bonyolult formai elemeket, a tartalmi, lényegi gondolatokban igazi kincseket találhat.

Jó összefoglalást ad témánkról egy záró idézet: „*a puritánok ... óriások hozzánk képest, és ... tanulnunk kell tőlük, ha növekedni akarunk. Az elmúlt korszakok keresztény hőseitől való tanulás mindig is fontos részét képezte a hitben való növekedés közösségének, amelyet helyénvalóan a szentek közösségének nevezhetünk. A nagy puritánok, bár halottak, írásaikból szólnak hozzánk, és olyasmiket mondanak, amire jelenleg nagy szükségünk van*”¹⁹. A földünkön megtalálható

17. Nemcsak egyházszerkezeti változtatásokat, reformokat vezettek be (lásd pl. John Knox – Skócia), hanem széles társadalmi rétegekben és folyamatokban is kifejlesztették pozitív – a jézusi só és világosság – hatásukat.

18. A korabeli külső szemlélő is használt „megbélyegzést” mikor egy társadalmi jelenséget, csoportot nevezett meg. Így volt ez a *jámborkodó, vagy kegyeskedő* jelentést magában hordozó pietizmussal, a *pedáns, rendmániás, merev, szigorúnak tűnő és pontoskodó* puritán kifejezéssel, de elődeinket illető, kezdetben csúfnévként használt *újrakeresztelő, ismét bemerítő*, vagyis anabaptista megnevezéssel is.

19. Packer 2000, 14. o.

**„Az egyház mai viruló lombzatát –
Isten éltető napfénye és esője mellett
– korábbi idők hűséges hívőinek
gyökere táplálja. Figyeljünk rájuk!”**

legnagyobb élőlények a kaliforniai mamutfenyők (óriás-vörösfenyők). Találni köztük 100 méter magasat és törzs-kerület szempontjából 20 méterest is! Némelyik kora nem csak évszázadokat, de egy évezredet is elér. J. I. Packer, a puritánok tudósa, aki életéből sok évtizedet szánt ezen angolszász evangéliumi protestáns testvérek életművének tanulmányozására, az imént említett hatalmas fákhhoz hasonlítja az évszázadokkal korábban élt hitelődeinket. Befejezésül, most egy pillanatra megállhatunk és hálát adhatunk a Zsidókhhoz írt levél szerzőjének bátorítása kapcsán azokért, akik előttünk éltek – így a puritánokért is – és megőrizték, továbbadták nekünk a hitet. Hogy egy természeti képpel zárjuk: az egyház mai viruló lombzatát – Isten éltető napfénye és esője mellett – korábbi idők hűséges hívőinek gyökere táplálja. Figyeljünk rájuk!

„Ne feledkezzetek meg vezetőitekről, akik Isten ígését hirdették nektek. Figyeljeteik életük végére, és kövessétek hitüket.” (Zsid 13,7) – kiemelés tőlem.

Bibliográfia (irodalomjegyzék):

- Baxter, Richard: *Works IV. The Poors Man's Family Book*, 1674.
- Bunyan, John: *A zarándok útja*. Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2005.
- Charnock, Stephen: *Works I. Banner of Truth*, 2010.
- Lewis, C. S.: *Donne and Love Poetry in the Seventeenth Century Studies Presented to Sir Herbert Grierson*. Oxford University Press, Oxford, 1938.
- Morgan, Edmund S.: *The Puritan Family*. Harper and Row, New York, 1966.
- Packer, James I.: *A Megújulás Teológiája*. Koinónia Kiadó, Kolozsvár, 2000.
- Richardson, Herbert W.: *Nun, Witch, Playmate: The Americanization of Sex*. Harper and Row, New York, 1971.

A mamutfenyős képek forrásai:

<https://greenfo.hu/hir/irorszag-hatalmas-vorosfenyo-erdo-telepiteset-tervezi/>
<https://www.savetheredwoods.org/press-releases/california-state-parks-begins-study-of-fallen-iconic-tunnel-tree-in-calaveras-big-trees-state-park/>